

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN İNTERNET BAĞIMLILIK DÜZEYLERİ İLE SALDIRGAN DAVRANIŞLARININ FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ (EBEVEYN DEĞERLENDİRMESİ)

Alperen DAĞTEKİN* - Cahit NURİ** - Başak BAĞLAMA***

Öz

Bu çalışmanın amacı özel gereksinimli birey (ÖGB)'lerin internet bağımlılık düzeyleri ile saldırgan davranışlarının farklı değişkenlere göre ebeveyn değerlendirmelerine göre incelenmesidir. Araştırma betimsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunu ise 2022-2023 eğitim öğretim döneminde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde öğrenimine devam eden özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri (n=239) oluşturmuştur. Veriler demografik bilgi formu, aile-çocuk internet bağımlılık ölçeği, çocuklar için saldırganlık ölçeği anne-baba formu ile toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına çocuğa ait demografik değişkenlere göre aile-çocuk internet bağımlılık ölçeği anne-baba formu puanları ile çocuğun yaşı, çocuğun yaşadığı kişiler, kardeş sayısı, özel eğitime başlama yaşı arasında anlamlı farklara rastlanmıştır. Çocukların cinsiyetlerine göre farklılıklara rastlanmamıştır. Çocuğa ait demografik değişkenlere göre çocuklar için saldırganlık ölçeği anne-baba formu puanları ile çocuğun yaşı, kardeş sayısı ve özel eğitime başlama yaşı arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Çocuklar için saldırganlık ölçeği anne-baba formu puanları ile çocuğun yaşı ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı farklara rastlanmamıştır. Araştırmanın diğer bulgularını olan özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinin sosyo-demografik bilgilerine göre aile-çocuk internet bağımlılık ölçeği anne-baba formu puanları ile katılımı sağlayan kişi, çocuğunun internet bağımlısı olduğunu düşünme durumu ve çocuğun telefonda en çok kullandığı ağlar değişkenlerine göre anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinin sosyo-demografik bilgilerine göre çocuklar için saldırganlık ölçeği anne-baba formu puanları ile katılımı sağlayan kişi, çocuğun internet bağımlısı olduğunu düşünme durumu, çocuğun internet kullanım süresi ve çocuğun telefonda en çok kullandığı ağlar arasında anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Sonuç olarak özel eğitim gerektiren bireylerin internet bağımlılık düzeyleri ile saldırgan davranışlarının farklı değişkenlere göre ebeveyn değerlendirmelerine göre anlamlı farklara rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli birey, İnternet, İnternet bağımlılığı, Problem davranış, Saldırgan davranışlar.

Examining the Levels of Internet Addiction and Aggressive Behaviors in Individuals with Special Needs According to Different Variables (Parent Assessment)

Abstract

The aim of this study is to examine the levels of internet addiction and aggressive behaviors in individuals with special needs (ISN) according to different variables based on parent assessments. The research was conducted using a descriptive survey model. The study group consisted of parents of individuals with special needs who continued their education in the Turkish Republic of Northern Cyprus during the 2022-2023 academic year (n=239). Data were collected using a demographic information form, a family-child internet addiction scale, and a parental form of the aggression scale for children. The findings revealed significant differences in the parent assessment scores of the family-child internet addiction scale based on the child's demographic variables, such as age, individuals the child lives with, number of siblings, and age of starting special education. No differences were found based on the gender of the children. Significant differences were found in the parent assessment scores of

* Uzman, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, alperen.dgtn@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-7826-5381>

** Yrd. Doç. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, cnuri@ciu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0805-1972>

*** Yrd. Doç. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, bbaglama@ciu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7982-8852>

the aggression scale for children according to the child's age, number of siblings, and age of starting special education. No significant differences were found based on the child's age and gender in the parent assessment scores of the aggression scale for children. Other findings indicated significant differences in the parent assessment scores of the family-child internet addiction scale based on the socio-demographic information of parents of individuals with special needs, including the person participating in the study, the belief that their child is internet addicted, and the networks the child uses most on their phone. A significant relationship was found between the parent assessment scores of the aggression scale for children and the socio-demographic information of parents, including the person participating in the study, the belief that their child is internet addicted, the child's internet usage time, and the networks the child uses most on their phone. In conclusion, significant differences were found in the levels of internet addiction and aggressive behaviors of individuals requiring special education based on parent assessments according to various variables.

Keywords: *Individual with special needs, Internet, Internet addiction, Problem behavior, Aggressive behaviors.*

1. Giriş

Problem davranış, bireyin günlük yaşamını ve çevresiyle olan etkileşimlerini olumsuz etkileyen, sosyal, duygusal ve akademik işlevselliğini zedeleyen davranışlar olarak tanımlanır. Çocuklar ve ergenler arasında yaygın olan bu davranışlar, zaman zaman saldırganlık, inatçılık, dikkat dağınıklığı gibi olumsuz tutumlarla kendini gösterir. Bu bağlamda, teknolojik bağımlılık günümüzde çocuklarda ve özellikle özel gereksinimli bireylerde gözlemlenen önemli bir problem davranış kategorisi olarak dikkat çekmektedir. Teknoloji kullanımının hızla artmasıyla birlikte bu bireylerde ortaya çıkan internet bağımlılığı, saldırganlık eğilimleri ve diğer olumsuz davranışların artışına neden olabilir (Emerson, 2001; Karakoç & Atbaşı, 2020).

İnternet bağımlılığı, bireyin internet, video oyunları ve dijital cihazlar gibi teknolojilere aşırı düzeyde bağlı olması ve bu kullanımın yaşam kalitesini olumsuz etkilemesi durumudur. DSM-5'te (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) "internet oyun bozukluğu" gibi kavramlar yer almakta ve bireyin dijital dünya ile ilişkisini yönetememesi, sosyal ve psikolojik işlevsellik kaybına yol açan bir sorun olarak tanımlanmaktadır (DSM-V 2013). İnternet bağımlılığı, bireylerin sosyal etkileşimlerini zayıflatmakta ve saldırgan davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Ayrıca internet bağımlısı olan bireylerde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), depresyon, obsesif kompulsif bozukluk, sosyal fobi, otizm spektrumu gibi psikiyatrik bozukluklar eşlik etmektedir. İnternetin kötüye kullanımı internet bağımlılığı öncesinde yer alır. Bağımlı olma riskini artıran etkenler arasında yoğun öfke, düşmanca tutum, olumsuz arkadaş çevresi, aile içi çatışmalar, ders başarısı düşüklüğü ve okul dışındaki faaliyetlerde başarısızlık yer almaktadır (Alyanak, 2016; Zhou vd., 2014; Weinstein & Lejoyeux, 2010;).

Son yıllarda, öğrenme süreçlerine verilen önem giderek artmıştır. Çocukların öğrenmeyle ilgili zorluklarına karşı müdahaleler çeşitlenmiş ve geliştirilmiştir. Yetersizlik veya özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan araştırmalar, öğrenmeyi etkileyen ve motive eden faktörleri anlamak için yoğunlaşmıştır. Özel gereksinimli bireylerin tanınması konusundaki çabaların ardından, bu alandaki çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir (Hock, 2011).

Bireysel farklılıkların eğitim sisteminin yapısında merkezi bir rol oynaması giderek önem kazanmaktadır. Bireysel farklılıkları dikkate alan bir eğitim sistemi, bireylerin eğitimsel, sosyal ve kişisel ihtiyaçlarını karşılayacak koşulları yaratmaya çalışmalıdır. Bu bağlamda özel eğitimci, farklı ve özel gereksinimli çocuklara özel olarak tasarlanmış bir eğitim modeli olarak tanımlanmaktadır. Bu eğitim modelinin amacı, tüm çocuklara öğrenme potansiyellerini en üst düzeyde geliştirme fırsatı vermek, engellilik riskini azaltmak ve bu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olacak becerileri kazandırarak bağımsız olmalarını sağlamaktır (Akçamete, 2019). Çocuklar arasında teknolojik bağımlılığın artması, problem davranışların ve saldırganlığın yaygınlaşmasıyla doğrudan

ilişkilendirilmektedir. Teknolojiyi aşırı ve kontrolsüz kullanan çocukların sosyal ilişkilerde zorlandıkları, duygusal dengesizlikler yaşadıkları ve saldırganlık gibi problem davranışları sergiledikleri pek çok çalışma ile gösterilmiştir. Çocukların ekran başında geçirdiği uzun süre, akademik başarılarını olumsuz etkileyebileceği gibi, arkadaşlık ilişkilerinde de sorunlar yaratmakta ve duygusal tepkilerini yönetme kapasitelerini zayıflatmaktadır (Balıkçı, 2018; Küçükvardar & Tıngöy, 2018).

Özel gereksinimli çocukların eğitim gereksinimlerinin belirlenerek uygun eğitim imkanlarının sağlanması, çocuklara özel hazırlanmış programlarla bilişsel, duyuşsal, davranışsal, psikomotor ve duygusal alanlarda eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması, eğitim ve öğretim açısından oldukça önemlidir (Tsampalas vd., 2018; Özgür & Nuri, 2022). Teknolojiye ve internete odaklanan çocukların bu süreçte özel ilgiye ihtiyacı vardır. Çünkü iç ve dış faktörlerin etkisiyle çocuklar teknolojinin ve internetin doğru kullanımında zorluk yaşayabilir ve bu aktivitelere normalden daha uzun süre katılabilirler. Bu bireyler, teknolojiyi genellikle yoğun bir şekilde kullanmakta ve bu kullanım, saldırgan davranışların ve problemlili sosyal etkileşimlerin artmasına neden olabilmektedir. Örneğin, OSB’li çocuklar, aşırı teknoloji kullanımı sonucunda gerçek dünyadaki sosyal becerilerini geliştirmekte zorlanmakta ve bu durum, saldırganlık veya içe kapanma gibi tepkilere yol açabilmektedir. İnternet bağımlılığı ile problem davranışların birbirini tetiklediği bu süreç, özel gereksinimli bireyler için daha karmaşık bir hal almaktadır. Çocuklar üzerinde yapılan çalışmalar, aşırı teknoloji kullanımının akademik başarısızlık, sosyal izolasyon ve saldırgan davranışlarla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Balıkçı, 2018; Üstündağ, 2022; Çetin, 2024). Ayrıca, teknolojinin eğlence amaçlı kullanımının eğitsel kullanım ile dengelemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ailelerin ise çocukların teknoloji kullanımlarını yakından izlemeleri ve dijital cihazlar karşısında geçirilen süreyi yönetmeleri önemlidir. Ailelerin çocukların dijital alışkanlıklarını kontrol etmesi, çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilir (Şahin & Kahraman, 2021; Mustafaoğlu & Yasacı, 2018; Mustafaoğlu vd., 2018).

Kuzey Kıbrıs’ta, birçok çocuk özel eğitim ihtiyacına sahiptir. Bu çocukların bireysel farklılıkları ve ilgi alanları çeşitlidir; ancak birçoğu, özellikle interneti aşırı bir şekilde kullanarak kendilerini kontrol etmekte zorlanmaktadır. Özel eğitim gerektiren çocuklar genellikle diğer akranlarına göre daha sık akran zorbalığına maruz kalabilir (Özkan vd., 2023) ve sosyal çevrelerine uyum sağlamakta güçlük çekebilirler. Bu durum, aile içindeki ilişkilerde sıkıntılara neden olabilir. Başarısızlık duygusu, özgüvensizlik, uyumsuzluk ve iletişim sorunları gibi olumsuzluklarla birlikte, bu çocukların internet bağımlılığına ve saldırgan davranışlara eğilimli olabileceği düşünülmektedir.

Bilgi teknolojisi çağında internetin günlük yaşam üzerinde önemli bir etkisi vardır ve özellikle bilgi hizmeti, iletişim ve eğlence amaçlı kullanımı giderek daha sık hale gelmektedir. İnternet, dünya üzerinde milyonlarca insanın çeşitli amaçlarla kullandığı bir iletişim ağı olup, bilgisayarların birbirine bağlanmasıyla oluşturulan bir ortamdır (Çalışkan & Mencik, 2013). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre internet, “genel ağ” anlamına gelmektedir (TDK, 2021). Kelleci vd. (2009) interneti, sohbet etmek, oyun oynamak, müzik dinlemek veya bilgi edinmek için kullanılan teknolojiyle ilgili bir araç olarak tanımlamaktadır.

Bağımlılık, bir bireyin sosyal, psikolojik ve fiziksel yönlerini olumsuz yönde etkileyen davranışları ifade eder. Günümüzde, bağımlılık, bireylerin karşılaştığı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Klinik uygulamalarda, bağımlılık genellikle davranışsal ve fiziksel bağlanma olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Davranışsal bağımlılık, arayış içeren eylemler ve patolojik kullanım özelliklerinin varlığına dair bulguları içerirken, fiziksel bağımlılık genellikle tolerans ve yoksunluk belirtileri olarak ifade edilir (Medikoğlu, 2018).

Araştırma sonuçları aşırı internet kullanımının bireylerin ailesi ile olan iletişim ilişkilerini, bedensel sağlığını ve akademik başarısını olumsuz etkilediğini göstermektedir (Baltacı vd., 2021; Daysal & Yılmazel, 2020; Gökler & Turan, 2020). Aşırı internet bağımlılığı bağışıklık sistemine zarar vererek kişinin uyku ritmini bozabilir, günlük aktivitelerini azaltabilir ve çeşitli hastalıklara karşı duyarlılığı artırabilir. Ayrıca internet bağımlılığı, aile sorunları, aileyle geçirilen zamanın azalması, aile sorumluluklarını yerine getirmede isteksizlik ve aile içi çatışmaların artması gibi aile ilişkilerini ciddi şekilde etkileyebilmektedir. İnternet bağımlılığı, özel eğitim gerektiren çocukların internet üzerinde geçirdikleri süre ve yaptıkları etkinlikler nedeniyle yaşamlarını ve başkalarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Çocukların saldırgan davranışları, bu durumu daha da kötüleştirebilir. Saldırganlık, önemli bir psikolojik, pedagojik ve sosyal konudur (Emerson, 2003). Kalıcı bir özellik olan saldırganlık, genellikle kişinin davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip bir kişilik özelliğidir (Zaigraeva vd., 2021).

Kişilerarası ilişkileri yeterli düzeyde oluşturma yeteneği, özel eğitim gerektiren bireylerin sosyo psikolojik uyum sürecinin etkinliğini büyük ölçüde belirleyen bir yetenektir. Saldırganlık belirtileri ise özel eğitim gerektiren bireylerin içinde bulunduğu ortama dahil olmayı zorlaştırmaktadır (Zaigraeva, 2016). Özel eğitim gerektiren bireylerin sosyal olarak kabul edilebilir etkileşimin kurallarını öğrenmesi, yansıtma ve öz kontrol becerilerini geliştirmesi, kişiye özel ve farklılaştırılmış psikolojik yardım ve müdahaleye ihtiyaç duyması nedeniyle bu sorunun ele alınması önemlidir. Bütün bunlar özel eğitim gerektiren bireyin ailesini de kapsayan kapsamlı bir yaklaşımı gerektirmektedir (Vladimirovna vd., 2021). Bu nedenle, özel eğitim gerektiren çocukların yaşadığı bu zorluklar, saldırganlık ve diğer değişkenlerle birlikte ele alınarak, aileleri de bu süreçte önemli bir rol oynamalıdır. Toplumda ve eğitim sisteminde, bu çocukların fark edilerek, ihtiyaçlarına uygun desteklerin sağlanması ve sağlıklı bir eğitim ortamının oluşturulması büyük bir önem arz etmektedir.

Ancak, literatürde özel eğitim gerektiren bireylerin internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlara yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Genellikle, bu çalışmalar, genel nüfusun internet kullanım alışkanlıklarına odaklanmış, özel eğitim gerektiren bireylerin özel ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların internet kullanımına ve saldırgan davranışlara etkisi daha az incelenmiştir. Elde edilecek bulgular, özel eğitim politikalarının ve uygulamalarının geliştirilmesine, bu bireylerin daha etkili bir şekilde desteklenmesine ve internet kullanımının sağlıklı bir dengeye kavuşturulmasına yönelik önemli bilgiler sunacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı özel eğitim gerektiren bireylerin internet bağımlılık düzeyleri ile saldırgan davranışlarının ebeveyn değerlendirmesine göre farklı değişkenler aracılığıyla incelenmesidir. Bu genel amaç ile aşağıda sunulan alt amaçlara cevap aranmıştır.

1. Özel eğitim gerektiren bireyin internet bağımlılığı ile saldırgan davranış düzeyleri arasındaki ilişki, yaşma, cinsiyetine, birlikte yaşadığı kişiye, kardeş sayısı, çocuğun gelişimsel yetersizlik türü ve özel eğitime başlama yaşına göre farklılaşmakta mıdır?

2. Özel eğitim gerektiren bireyin internet bağımlılığı ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişki katılımı sağlayan kişi, çocuklarının internet bağımlısı olduğunu düşünme durumu, çocuklarının günlük internet kullanma süresi ve akıllı telefonda en çok kullandığı sosyal ağlara göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma betimsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Özel eğitim gerektiren bireylerde internet bağımlılığı ile saldırgan davranışlarının farklı değişkenlere (çocuğun; yaşı, cinsiyeti, birlikte yaşadığı kişi, kardeş sayısı, çocuğun gelişimsel yetersizlik türü, özel eğitime başlama yaşı, günlük interneti kullanım süresi, en çok kullandığı sosyal ağlar ve araştırmaya katılım sağlayan ebeveyni (anne ya da baba), anne ve babanın; yaşı, eğitim durumu, çocuklarının internet bağımlısı olduğunu

düşünme durumu) göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik betimsel tarama yapılmıştır. Betimsel tarama yöntemi, örneklem grubunun geçmiş veya mevcut durumlarını, düşüncelerini, duygularını, tutumlarını ve görüşlerini nesnel bir şekilde tasvir etmeyi amaçlayan yaklaşımlar olarak tanımlanır (Karasar, 2007).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim döneminde KKTC’de eğitim faaliyetlerine devam eden özel eğitim ve özel eğitim iş okullarında öğrenimine devam eden özel eğitim gerektiren bireylerin ebeveynleri (n=239) oluşturmuştur. Araştırma kapsamında yer alan özel eğitim gerektiren bireyin ebeveynlerinin (Anne veya Baba) seçiminde tesadüfi olamayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Bu yöntemde araştırmacı gereksinim duyduğu büyüklükteki gruba ulaşmaya dek en ulaşılabilir yanıtlayıcılardan başlamak suretiyle örnekleme oluşturmaya başlar (Cohen vd., 2005). Kolayda örnekleme yöntemi kullanılırken ana kütlelin temsilinin güçlü olması amacıyla mümkün oldukça farklı özel eğitim okullarında çocuğu öğrenim gören ebeveyne ulaşılmaya çalışılmıştır. Tablo 1’de araştırma kapsamındaki ebeveynlerin çocuklarının sosyo-demografik özellikleri verilmiştir.

Tablo 1

Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Sayı (n)	Yüzde (%)
Çocuğun yaşı	1-5 yaş	64	26,78
	6-10 yaş	89	37,24
	10 yaş ve üzeri	86	35,98
Çocuğun cinsiyeti	Erkek	171	71,55
	Kız	68	28,45
Çocuğun birlikte yaşadığı kişiler	Ebeveynleri ile	222	92,89
	Sosyal Kurum	6	2,51
	Yakınları ile	11	4,60
Çocuğun kardeş sayısı	1 Kardeş	121	50,63
	2 Kardeş	68	28,45
	3 Kardeş	31	12,97
	4 Kardeş ve üzeri	19	7,95
Çocuğun gelişimsel yetersizlik türü	Otizm Spektrum Bozukluğu	68	28,45
	Zihinsel Yetersizlik	55	23,01
	Öğrenme Güçlüğü	48	20,08
	Fiziksel Yetersizlik	36	15,06
	DEHB	32	13,39
Çocuğun özel eğitime başlama yaşı	1-4 yaş	138	57,74
	5-10 yaş	81	33,89
	11 yaş ve üzeri	20	8,37
Toplam		239	100,00

Tablo 1 incelendiğinde, çocukların %26,78’inin 1-5 yaş arası, %37,24’ünün 6-10 yaş arası, %35,98’inin 10 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu, %71,55’inin erkek, %28,45’inin kız olduğu belirlenmiştir. Özel gereksinimli çocukların %92,89’unun ebeveynleri ile birlikte, %2,51’inin sosyal

kurumda, %4,60'ının yakınları ile birlikte yaşadığı, %50,63'ünün bir kardeş, %28,45'inin 2 kardeş, %12,97'sinin üç kardeş sahibi olduğu, %7,95'inin 4 kardeşinin veya daha fazla kardeşinin olduğu saptanmıştır. Ulaşılan özel eğitim gerektiren bireylerin ebeveynlerin çocuklarının %28,45'inin otizm spektrum bozukluğuna (n=68), %23,01'sinin zihinsel yetersizliği (n=55), %20,08'sinin öğrenme güçlüğü (n=48), %15,06'sinin fiziksel yetersizlik / çoklu yetersizlik (n=36), %13,39'unun işitme yetersizliği / görme yetersizliği / az gören (n=32) olduğu belirtilmiştir. Özel gereksinimli çocukların %57,74'ünün 1-4 yaş arasında, %33,89'unun 5-10 yaş arasında, %8,37'sinin 11 yaş ve üzerinde özel eğitime başladığı tespit edilmiştir. Tablo 2'de araştırmaya dahil edilmiş olan ebeveynlerin sosyo-demografik özellikleri verilmiştir.

Tablo 2*Ebeveynlerin Sosyo-Demografik Özellikleri*

Değişken	Kategori	Sayı (n)	Yüzde (%)
Katılımcı	Anne	195	81.59
	Baba	44	18.41
Çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünme	Evet	135	56.49
	Hayır	104	43.51
Çocuğun günlük internet kullanım süresi	1 saat	100	41.84
	2-3 saat aralığı	96	40.17
	4 saat ve üstü	43	17.99
	Oyun	97	40.59
Çocuğunuzun akıllı telefonda en çok kullandığı sosyal ağlar	Müzik (Youtube, Spotify)	116	48.54
	Sosyal Ağlar (Facebook, Instagram, Twitter)	20	8.37
	Derslere yönelik araştırma	6	2.51
Toplam		239	100,00

Tablo 2 incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan ebeveynlerin %81.59'unun anne, %18.41'inin baba olduğu, anne ve babaların %56.49'unun çocuğunun internet bağımlısı olduğunu düşündüğü, %43.51'inin çocuğunun internet bağımlısı olmadığını düşünmediği, %41.84'ünün çocuğunun 1 saat, %40.17'sinin çocuğunun 2-3 saat, %17.99'unun çocuğunun 4 saat ve daha fazla süre internet kullandığı, %40.59'unun çocuğunun akıllı telefonda en çok oyun oynadığı, %48.54'ünün çocuğunun akıllı telefonda en çok müzik (youtube, spotify) ile ilgilendiği, %8.37'sinin çocuğunun akıllı telefonda en çok sosyal ağlar (facebook, instagram, twitter) ile ilgilendiği, %2.51'inin çocuğunun akıllı telefonda derslere yönelik araştırma yaptığı tespit edilmiştir.

2.3. Araştırma süreci

Bu araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen sosyo-demografik bilgi formu ve daha önceden geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları tamamlanarak uygulanabilirliği saptanan "Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği" ve "Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu" kullanılmıştır. Veri toplama sürecine, 15.10.2022- 15.03.2023 tarihleri arasında gerekli izinlerin ve gönüllülük esasının temel alınmasıyla KKTC'de öğretim faaliyetlerine devam eden özel eğitim okullarında öğrenim gören 239 öğrencinin ebeveyni (Anne veya Baba) oluşturmuştur. Verileri toplamadan önce araştırma dışı bırakılma ölçütleri olarak (i) ileri düzey özel gereksinimli olan bireyler (iletişim güçlüklerinden kaynaklı), (ii) aşırı düzeyde zarar verici davranışlar sergileyenler, (iii) eksik yanıtlanan soru içeren formlar (Araştırmanın güvenilirliği için), (iv) henüz eğitim öğretim sürecine adapte olamayanlar

(oryantasyon sürecini tamamlamamış bireyler) ve (v) iletişim gücünü yaşayan aileler ve çalışmaya katılmak istemeyen aileler araştırmaya dahil edilmemiştir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Sosyo-Demografik Bilgi Formu; Sosyo-demografik bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Araştırmaya katılım sağlayan özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri tarafından doldurulmuştur. Form içeriğinde, çalışmaya katılım sağlayan ebeveynlere ve çocuklarına ilişkin demografik bilgileri içermektedir.

Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği (AÇİBÖ);Eşği (2014) tarafından yapılan bir çalışma sonucunda, Young tarafından geliştirilen (1998) Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması gerçekleştirilmiştir. Ölçek, dört farklı faktörün (1.Faktör: Sosyal Soyutlanma, 2.Faktör: İşlevsizlik, 3.Faktör: Yoksunluk, 4.Faktör: Kontrol Güçlüğü) çatısı altında toplanan 20 maddeden oluşmaktadır. Likert tipi bir ölçek olan "Uygun Değil", "Nadiren", "Arada Sırada", "Çoğunlukla", "Çok Sık" ve "Devamlı" şeklinde seçenekler eklenerek katılımcılar tarafından işaretlenmeye hazır hale getirilmiştir. Seçeneklerin puanları sırasıyla 0, 1, 2, 3, 4 ve 5 değerindedir. Ölçekten toplam 80 puan ve üzeri alan katılımcılar "internet bağımlısı" olarak kabul edilirken, 50 ile 79 puan arasında olanlar "sınırlı semptom gösteren" ve 49 puan ve altında olanlar "semptom göstermeyenler" olarak tanımlanmıştır. Ölçeğin Cronbach α iç tutarlılık katsayısı 1.faktör için 0,94; 2. faktör için 0,85; 3. faktör için 0,89; 4. faktör için 0,91 ve ölçeğin bütünü için 0,91'dir

Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu (ÇSÖ-ABF);ÇSÖ-ABF'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması, ölçeğin geliştiricisi ve telif haklarına sahip olan Psychological Assessment Resources (PAR) kuruluşundan gerekli izinlerin alınmasıyla Ercan, Ercan, Ardiç ve Uçar (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. ÇSÖ-ABF, toplamda 33 madde ve beş alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek, saldırgan davranışların yaygınlığını, sıklığını, çeşitliliğini ve şiddetini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir (Ercan vd. 2016). ÇSÖ-ABF'nin geçerliliği kriter ölçeklerle ilişkisi incelenerek, yapı geçerliliği doğrulayıcı faktör analizi ile değerlendirilmiştir. Ayrıca, ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık hesaplamalarıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, önceki çalışmayla tutarlı sonuçlar verdiğini göstermiş olup, ÇSÖ-ABF'nin Türkçe'ye uyarlama çalışmasının güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymuştur (Ercan vd., 2016).

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin istatistiksel analizleri için Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 26.0 yazılımından faydalanılmıştır. Araştırmanın alt amaçlarına ilişkin istatistiksel işlemler ise aşağıda belirtilmektedir. Katılımcıların Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formuna verdikleri yanıtların güvenilir olma durumu Cronbach Alfa testiyle incelenmiş ve alfa katsayıları 0.978 ve 0.980 bulunmuştur. Bu durum yanıtların güvenilirliklerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Ebeveynlerin ve çocuklarının demografik özellikleri için frekans analizleri yapılmış, Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları için tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanlarının normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Veriler normal dağılım göstermediğinden dolayı nonparametrik testler kullanılmıştır. Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanlarının demografik özelliklerle karşılaştırılmasında, iki grubun karşılaştırıldığı durumlarda Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grubun karşılaştırıldığı durumlarda Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır.

2.6. Araştırma Etiği

Etik Bu akademik çalışma, yayın ve araştırma etiğine uygun bir şekilde hazırlanmıştır. Bu çalışma için Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Komitesi'nin 23.01.2023 tarihinde EKK22-23/07/001 nolu kararla izinler alınmış katılımcılardan gönüllülük esasına dayalı olarak toplanan veriler gizli tutulmuştur.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3

Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	n	\bar{x}	SS	Min	Max
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	239	31,65	26,11	0	100
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	239	26,54	28,63	0	112

Tablo 3 incelendiğinde, AÇİBÖ genelinden ortalama $31,65 \pm 26,11$ puan, minimum 0 ve maksimum 100 puan aldıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların Formuna Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu genelinden ortalama $26,54 \pm 28,63$ puan, minimum 0, maksimum 112 puan aldıkları tespit edilmiştir.

Tablo 2

Çocuğun Yaşına Göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar İçin Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Çocuğun yaşı	n	\bar{x}	SS	M	SO	X ²	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	1-5 yaş	64	24.70	22.84	20	101.61	6.392	0.041*	1-2
	6-10 yaş	89	35.27	27.51	29	129.04			
	10 yaş ve üzeri	86	33.07	26.21	30	124.33			
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	1-5 yaş	64	21.77	23.76	14	111.22	1.575	0.455	
	6-10 yaş	89	28.12	30.99	14	121.15			
	10 yaş ve üzeri	86	28.47	29.31	20.5	125.35			

* $p < 0,05$

Tablo 4 incelendiğinde iki ölçeğin çocukların yaşlarına göre Kruskal Wallis testi ile karşılaştırılması sonuçlarını içermektedir. Tablo incelendiğinde, araştırmanın kapsamında yer alan çocukların yaşlarına göre AÇİBÖ genel puanları arasında fark olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Özellikle, 1-5 yaş aralığındaki çocukların AÇİBÖ genel puanları, 6-10 yaş aralığındaki çocukların puanlarından anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki çocukların yaşlarına göre ÇSÖ-ABF genel puanları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > 0.05$).

Tablo 3

Çocuğun Cinsiyetine göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Çocuğun cinsiyeti	n	\bar{x}	SS	M	SO	Z	p
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	Erkek	171	32.45	26.34	30.00	121.84	-0.653	0.513
	Kız	68	29.63	25.60	22.00	115.37		
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	Erkek	171	27.51	30.08	16.00	120.51	-0.180	0.858
	Kız	68	24.10	24.64	15.00	118.73		

Tablo 5'te çocukların cinsiyetine göre ölçeklerden almış oldukları puanlar Mann Whitney U testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Araştırma kapsamına alınan çocukların cinsiyetine göre AÇİBÖ genel puanları ve ÇSÖ-ABF puanları arasında anlamlı düzeyde fark yoktur ($p>0.05$).

Tablo 4

Çocuğun Birlikte Yaşadığı Kişilere göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Çocuğun yaşadığı kişiler	n	\bar{x}	SS	M	SO	X ²	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	Ebeveynleri ile	222	29.77	24.74	25.00	115.83	13.519	0.001*	1-2
	Sosyal Kurum	6	71.83	22.99	82.00	207.75			1-3
	Yakınları ile	11	47.73	33.28	45.00	156.32			2-3
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	Ebeveynleri ile	222	24.63	27.38	14.00	115.80	13.212	0.001*	1-2
	Sosyal Kurum	6	69.33	31.99	83.00	204.25			1-3
	Yakınları ile	11	41.91	31.45	38.00	158.77			2-3

* $p<0,05$

Tablo 6'da çocukların birlikte yaşadığı kişilere bağlı olarak ölçeklerden almış oldukları puanlar Kruskal-Wallis H testi kullanılarak karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar raporlanmıştır. Bunun sonucunda, araştırma kapsamındaki çocukların birlikte yaşadığı kişilere göre AÇİBÖ genel puanları arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu farklılıklar özellikle, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların AÇİBÖ genel puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir. Çocukların birlikte yaşadığı kişilere göre ÇSÖ-ABF puanları arasında da anlamlı düzeyde farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Sosyal kurumda yaşayan çocukların ÇSÖ-ABF puanları, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların ve yakınları ile birlikte yaşayan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ayrıca, yakınları ile birlikte yaşayan çocukların puanları, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5

Çocuğun Kardeş Sayısına göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Kardeş sayısı	n	\bar{x}	SS	M	SO	X^2	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	1 Kardeş	121	27.13	24.86	21.00	107.36	11.773	0.008*	1-3
	2 Kardeş	68	32.59	25.76	26.50	123.77			1-4
	3 Kardeş	31	38.19	26.50	34.00	138.94			
	4 ve üzeri	19	46.37	28.49	46.00	156.13			
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	1 Kardeş	121	20.96	24.76	10.00	105.67	20.425	0.000*	1-3
	2 Kardeş	68	26.62	31.24	12.50	117.81			1-4
	3 Kardeş	31	39.19	31.99	30.00	153.66			
	4 ve üzeri	19	41.21	26.45	31.00	164.21			

* $p < 0.05$

Tablo 7, çocukların kardeş sayısına göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırmalı Kruskal-Wallis H testi kullanılarak değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar tabloyla birlikte sunulmuştur. Tablonun incelenmesi sonucunda, araştırma kapsamındaki çocukların kardeş sayısına göre AÇİBÖ genel puanları arasında anlamlı düzeyde farklılıklar saptanmıştır ($p < 0.05$). Bu farklılıklar özellikle, bir kardeşi olan çocuklar ile 3 veya daha fazla kardeşi olan çocuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Çocukların kardeş sayısına göre ÇSÖ-ABF puanları arasında da anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Bu bağlamda, bir kardeşi olan çocuklar ile 3 veya daha fazla kardeşi olan çocuklar arasında ÇSÖ-ABF puanları arasında anlamlı düzeyde farklılık belirlenmiştir. Ayrıca, bir kardeşi olan çocukların puanları, 3 veya daha fazla kardeşi olan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 8

Çocuğun Gelişimsel Yetersizlik Türüne Göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar İçin Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Gelişimsel Yetersizlik Türü	n	\bar{x}	s	M	SO	X^2	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	DEHB	32	51.63	28.32	60.00	167.56	20.443	0.000*	1-2
	Öğrenme Güçlüğü	48	28.46	26.38	27.50	109.71			1-3
	Fiziksel Yetersizlik	36	33.86	27.07	27.00	126.36			1-4
	OSB	68	29.04	22.89	24.00	115.99			
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	Zihinsel Yetersizliği	55	24.58	22.49	17.00	102.10			
	DEHB	32	52.16	28.28	61.50	182.16	34.634	0.000*	1-2
	Öğrenme Güçlüğü	48	23.13	29.25	11.00	108.07			1-3
	Fiziksel Yetersizlik	36	30.94	31.57	24.00	129.56			1-4
Baba Formu	OSB	68	22.93	27.05	10.50	112.13			
	Zihinsel Yetersizliği	55	16.22	17.82	8.00	97.73			

Tablo 8’de çocuğun gelişimsel yetersizlik türüne göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları Kruskal Wallis testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan çocukların gelişimsel yetersizlik türü ile Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği genel puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocukların AÇİBÖ puanları, Öğrenme Güçlüğü, Fiziksel yetersizliği ve Otizm Spektrum

Bozukluğu olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çocukların gelişimsel yetersizlik türü ile Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocukların ÇSÖ-ABF puanları, Öğrenme Güçlüğü, Fiziksel yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 9

Çocuğun Özel Eğitime Başlama Yaşına Göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar İçin Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Özel eğitime başlama yaşı	n	\bar{x}	SS	M	SO	X ²	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	1-4 yaş	138	24.44	23.71	19	99.95	29.728	0.000*	1-2
	5-10 yaş	81	39.02	25.23	33	142.30			1-3
	11 yaş ve üzeri	20	51.50	27.96	53.5	168.08			2-3
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	1-4 yaş	138	18.39	22.67	9	99.02	31.297	0.000*	1-2
	5-10 yaş	81	35.35	31.10	27	144.98			1-3
	11 yaş ve üzeri	20	47.15	35.04	36.5	163.60			2-3

* $p<0.05$

Tablo 9'de çocuğun özel eğitime başlama yaşına göre ölçeklerden almış oldukları puanlar Kruskal Wallis H testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Araştırma kapsamına alınan çocukların özel eğitime başlama yaşına göre genel puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Özel eğitime 11 yaşında veya daha sonra başlayan çocukların AÇİBÖ puanları, özel eğitime 1-4 yaş arasında başlayan ve 5-10 yaş arasında başlayan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çocukların, özel eğitime başlama yaşına göre ÇSÖ-ABF puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). Özel eğitime 11 yaşında veya daha sonra başlayan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları, özel eğitime 1-4 yaş arasında başlayan ve 5-10 yaş arasında başlayan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Özel eğitime 5-10 yaş arasında başlayan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları, özel eğitime 1-4 yaş arasında başlayan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 10

Katılımı Sağlayan Kişiye göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Kişi	n	\bar{x}	SS	M	SO	Z	p
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	Anne	195	27.63	23.88	22.00	110.26	-4.588	0.000*
	Baba	44	49.45	28.34	48.50	163.18		
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	Anne	195	22.36	25.48	13.00	110.84	-4.315	0.000*
	Baba	44	45.07	34.30	37.00	160.59		

* $p<0.05$

Tablo 10'da katılımı sağlayan kişiye göre ölçeklerden almış oldukları puanlar Mann Whitney U testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde, çocukların araştırmaya katılımı sağlayan kişiye göre AÇİBÖ genel puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Araştırmaya katılımı baba tarafından olan çocukların puanları ile AÇİBÖ

genel puanları, araştırmaya katılımı anne tarafından olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırma kapsamına alınan çocukların, araştırmaya katılımı sağlayan kişiye göre puanları ile ÇSÖ-ABF puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). Araştırmaya katılımı baba tarafından olan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları, araştırmaya katılımı anne tarafından olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 11

Ebeveynin Çocuğun İnternet Bağımlılığı Olduğunu Düşünme Durumuna Göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Düşünce	n	\bar{x}	SS	M	SO	Z	p
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	Evet	135	44.68	24.18	41.00	157.67	-9.601	0.000*
	Hayır	104	14.73	17.41	8.50	71.10		
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	Evet	135	37.62	31.08	29.00	149.21	-7.449	0.000*
	Hayır	104	12.16	16.36	7.00	82.08		

* $p<0.05$

Tablo 11’de ebeveynin çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünme durumuna göre ölçeklerden almış oldukları puanlar Mann Whitney U testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde, ebeveynin çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünme durumuna göre AÇİBÖ genel puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Çocuğunun internet bağımlılığı olduğunu düşünen katılımcıların AÇİBÖ genel puanları, çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünmeyen katılımcıların puanları ile AÇİBÖ genel puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ebeveynin çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünme durumuna göre ÇSÖ-ABF puanları arasında anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). Çocuğunun internet bağımlılığı olduğunu düşünen katılımcıların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları, çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünmeyen katılımcıların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 12

Çocuğun Günlük İnternet Kullanım Süresine Göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Süre	n	\bar{x}	SS	M	SO	X ²	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	1 saat	100	13.55	13.67	9	69.42	99.188	0.000*	1-2
	2-3 saat	96	40.36	25.13	34.5	145.96			1-3
	4 saat ve üstü	43	54.28	22.76	54	179.69			2-3
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	1 saat	100	12.30	16.10	7	83.09	54.563	0.000*	1-2
	2-3 saat	96	33.39	31.14	25.5	137.40			1-3
	4 saat ve üstü	43	44.40	30.41	32	167.00			2-3

* $p<0.05$

Tablo 12’te çocuğun günlük internet kullanım süresine göre ölçeklerden almış oldukları puanlar Kruskal Wallis testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Tablo 12 incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan çocukların günlük internet kullanım süresine göre AÇİBÖ genel puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Günlük internet kullanım süresi 4 saat ve daha fazla olan çocukların puanları ile AÇİBÖ genel puanları, günlük 1 saat internet kullanan ve günlük 2-3 saat internet kullanan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek, ayrıca günlük 2-3 saat internet kullanan çocukların puanları ile AÇİBÖ genel puanları, günlük 1 saat internet kullanan çocukların

puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çocukların günlük internet kullanım süresine göre puanları ile ÇSÖ-ABF puanları arasında anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). Günlük internet kullanım süresi 4 saat ve daha fazla olan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları, günlük 1 saat internet kullanan ve günlük 2-3 saat internet kullanan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek, ayrıca günlük 2-3 saat internet kullanan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları günlük 4 saat ve üzeri internet kullanan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 13

Çocuğun Telefonda En Çok Kullandığı Sosyal Ağlara Göre Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanları

	Kullanılan Uygulamalar	n	\bar{x}	SS	M	SO	X ²	p	Fark
Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği	Oyun	97	36.96	28.76	30.00	131.90	19.654	0.000*	1-4
	Müzik	116	24.60	20.26	21.00	104.21			3-4
	Sosyal Ağlar	20	50.00	28.29	45.50	165.73			
	Ödev, Ders Araştırma	6	20.83	30.04	4.00	80.42			
Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu	Oyun	97	31.49	34.39	16.00	125.59	11.127	0.011*	1-4
	Müzik	116	19.83	19.03	14.50	110.52			3-4
	Sosyal Ağlar	20	45.15	34.20	36.50	159.33			
	Ödev, Ders Araştırma	6	14.33	21.28	4.00	81.92			

* $p<0.05$

Tablo 13'da çocuğun telefonda en çok kullandığı sosyal ağlara göre ölçeklerden aldıkları puanlar Kruskal Wallis testi ile karşılaştırılarak sonuçları verilmiştir. Tablo 13 incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan çocukların telefonda en çok kullandığı sosyal ağlara göre AÇİBÖ genel puanları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). En fazla ödev, ders araştırma amacıyla internet kullanan çocukların puanları ile AÇİBÖ puanları, oyun ve sosyal ağlar için internet kullanan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Çocukların, telefonda en çok kullandığı uygulamalara göre ÇSÖ-ABF puanları arasında anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). En fazla ödev, ders araştırma amacıyla internet kullanan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanları, oyun ve sosyal ağlar için internet kullanan çocukların puanları ile ÇSÖ-ABF puanlarından anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur.

4. Tartışma

Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği Anne-Baba Formu ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanlarının Özel Eğitim Gerektiren Bireyin Sosyo-Demografik Bilgilerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tartışma

Yaşı 1-5 arasında olan çocukların AÇİBÖ genel puanları, yaşı 6-10 arasında olan çocukların AÇİBÖ genel puanlarından anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Bu bulgu, çocukların yaşlarına bağlı olarak internetle kurdukları ilişkinin önemli ölçüde değiştiğini ortaya koymaktadır. 1-5 yaş grubundaki çocukların internet bağımlılığı düzeylerinin düşük olması, hem gelişimsel sınırlamalar hem de ebeveyn kontrolü ile açıklanabilir. Ancak, 6-10 yaş grubundaki çocuklarda bağımsızlık ve internet kullanımındaki çeşitliliğin artması, internet bağımlılığı riskini artırmaktadır. Bu nedenle, her iki yaş grubunda da internet kullanımının yakından izlenmesi, sağlıklı dijital alışkanlıkların geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Kabasakal, (2015) tarafından yürütülen ve çocukların internet kullanım alışkanlıkları ile internet bağımlılıklarını incelemeyi amaçlayan çalışma bulgularına göre de yaşın artması sonucunda çocukların internet bağımlılık düzeyleri artmakta ve risk grubuna girdikleri görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki çocukların yaşlarına göre ÇSÖ-ABF puanları arasında anlamlı düzeyde fark olmadığı görülmüştür. Bu beklenenin aksine sonuçlanan bir durumdur. Ancak alanyazında saldırganlığın yaşa göre farklılaşmamasıyla sonuçlanan çalışmalar yer almaktadır. Anderson vd. (2003) tarafından yürütülen çalışma bulguları paralellik göstermektedir. Ancak çalışma bulgularıyla paralellik göstermeyen çalışmalarda bulunmaktadır. Tremblay vd. (2004) yürüttükleri çalışmada çalışmaya dahil edilen çocukların erken yaşlardan itibaren saldırganlık düzeylerinde artış olduğu sonuçlanmıştır. Bu duruma saldırganlığın çok yönlü oluşundan kaynaklı çocukların yaşlarının yanı sıra sosyal çevreleri, kültürel etmenler ve kişilik özellikleri gibi durumların etki edebileceği yorumu yapılabilir.

Özel gereksinimli kız ve erkek çocukların AÇİBÖ genel puanları benzer bulunmuştur. Özel gereksinimli çocuklar, cinsiyet fark etmeksizin, gelişimsel farklılıkları nedeniyle teknolojiye belirli bir bağımlılık geliştirebilirler. Otizm spektrum bozukluğu (OSB), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) gibi durumlara sahip bireylerde, teknolojik cihazlar genellikle rahatlama, duygusal regülasyon veya öğrenme amacıyla kullanılabilir. Bu bağlamda, kız ve erkek çocukların teknolojiye olan ilgileri ve bağımlılık düzeyleri birbirine yakın olabilir çünkü her iki grup da teknolojiyi benzer nedenlerle kullanıyor olabilir. Yani, cinsiyetin bağımlılık düzeylerinde belirgin bir fark yaratmadığı gözlenebilir. Bu durum, hem biyolojik hem de sosyal faktörlerden ziyade, özel gereksinimli bireylerin ortak ihtiyaç ve kullanım alışkanlıklarının internet bağımlılığı üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Teknoloji, bu çocuklar için sosyal etkileşim, eğitim ve eğlence gibi çeşitli işlevler sağladığı için cinsiyet fark etmeksizin benzer seviyelerde bağımlılık puanlarına yol açabilir. Bu bulgu, cinsiyet farkına dayalı önyargılar olmaksızın, tüm özel gereksinimli çocuklar için teknoloji kullanımını bilinçli şekilde yönetmenin ve denetlemenin önemini vurgulamaktadır (Farmer vd., 2015). Sosyal ve kültürel faktörler de cinsiyet farkının ortadan kalkmasına katkı sağlayabilir. Toplumda genellikle erkek çocukların dijital oyunlar ve çevrim içi etkinliklere daha fazla yönlendirildiği, kız çocuklarının ise sosyal medya veya iletişim temelli uygulamalara daha fazla ilgi duyduğu düşünülür. Ancak, özel gereksinimli çocuklar söz konusu olduğunda, bu tür toplumsal eğilimler daha az belirgin olabilir. Bu çocuklar için teknoloji, cinsiyet farkından bağımsız olarak bir öğrenme aracı veya sosyal dünyayla etkileşimde bulunma yolu olarak kullanılabilir. Kız ve erkek çocukların Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları benzer bulunmuştur. Farmer vd. (2015) tarafından yürütülen otizmlili çocukların saldırganlık düzeylerini belirlemeyi amaçlayan çalışmanın bulgularına göre de cinsiyet değişkeni saldırganlık düzeyinde anlamlı farklılıklara neden olmamıştır. Henry vd. (2011) tarafından yürütülen çalışma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Çalışmaya göre cinsiyete göre saldırganlık düzeyinde anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Çocukların saldırganlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmasının önüne geçen faktör aile eğitimi ve çocuklarla etkileşim stillerinden kaynaklı olabilir.

Bunun sonucunda, araştırma kapsamındaki çocukların birlikte yaşadığı kişilere göre AÇİBÖ genel puanları arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu farklılıklar özellikle, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların AÇİBÖ genel puanlarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir. Ebeveynleriyle birlikte yaşayan özel gereksinimli çocukların internet bağımlılığı puanlarının daha yüksek çıkması, ailelerin bu çocuklar üzerinde yeterince etkili bir internet kullanım denetimi sağlayamamasıyla ilgili olabilir. Özel gereksinimli çocukların teknolojiyi bir rahatlama ya da meşguliyet aracı olarak daha fazla kullanma eğilimleri olabilir ve bu durum, ebeveynler tarafından tolere ediliyor olabilir. Ebeveynler, çocuklarının rahatlamasını sağlamak veya davranışsal zorluklarla başa çıkmak amacıyla, teknolojik cihazların kullanımını sınırlamakta zorlanabilirler. Özellikle yoğun çalışan ya da stres altında olan ebeveynler, çocuklarının dijital cihazlarla geçirdikleri süreyi kontrol etme konusunda yetersiz kalabilir. Özel gereksinimli çocukların birlikte yaşadığı kişilere göre ÇSÖ-ABF puanları arasında da anlamlı düzeyde farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Sosyal kurumda yaşayan çocukların ÇSÖ-ABF puanları, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların ve yakınları ile birlikte yaşayan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek

bulunmuştur. Ayrıca, yakınları ile birlikte yaşayan çocukların puanları, ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Sosyal kurumda yaşayan özel gereksinimli çocukların ÇSÖ-ABF puanlarının daha yüksek çıkması, bu çocukların sosyal çevrelerinin farklı doğasından kaynaklanabilir. Kurum ortamlarında çocuklar genellikle belirli sosyal kurallara uymak zorunda oldukları, belirli rutinler çerçevesinde yaşadıkları ve diğer çocuklarla sürekli etkileşim halinde oldukları için sosyal becerilerini geliştirme fırsatları bulabilirler. Bu tür ortamlar, çocukların sosyal uyumlarını ve başkalarıyla olan ilişkilerini daha yoğun şekilde geliştirmelerini gerektirir. Bu zorunlu sosyal etkileşimler ve yapılandırılmış ortam, sosyal öz yeterlik düzeylerini yükseltebilir. Bununla birlikte, sosyal kurumlar, çocuklara birebir ilgi ve bakım sunma konusunda aile ortamına göre daha sınırlı kalabilir. Bu yüzden çocuklar, bağımsızlıklarını geliştirme ve kendi sosyal ihtiyaçlarını karşılama konusunda daha fazla sorumluluk almak durumunda olabilirler. Bu da sosyal öz yeterlik puanlarının yüksek olmasına yol açabilir. Ancak bu, her zaman pozitif bir gelişim anlamına gelmeyebilir; çocuklar daha fazla sorumluluk yüklenirken duygusal ve psikolojik açıdan da zorlanabilirler.

Bir kardeşi olan çocukların AÇİBÖ genel puanları üç kardeşi olan ve dört ve üzerinde kardeşi olan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Wang vd. (2014) tarafından Çin'de yürütülen çalışmada tek çocuklu ailelerde yetişen çocuklar ile kardeşleri olan çocukların internet bağımlılık düzeylerini incelemeyi amaçladıkları çalışmada araştırma bulgularıyla paralel olarak tek çocuk olanların kardeşleri olanlara göre daha yüksek internet bağımlısı oldukları sonuçlanmıştır. Bu durumun; tek çocukların daha fazla sosyal etkileşim gereksinimi duymaları, kardeşleri olan çocuklara nazaran daha fazla boş vakitlerinin olması, ailelerinin dikkatini yöneltebilecekleri tek çocuk olmaları ve içe dönük olma gibi nedenlerden kaynaklanabileceği söylenebilir. Araştırma bulgularıyla farklılık gösteren çalışmalarda yer almaktadır (Gününç, 2009). Bir kardeşi olan çocukların ÇSÖ-ABF puanları, 3 kardeşi olan ve 4 ve üzerinde kardeşi olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir. Buna benzer olarak Akman (2013) da kardeş sayısına göre saldırganlık düzeyinin farklılaştığını tespit etmiştir. Araştırmaya göre 2 kardeş olanların 4 ve üstü kardeş olanlara göre daha yüksek saldırganlık düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu duruma sosyal beceri ve paylaşımların, sosyal farkındalık ve empati geliştirmenin, denge ve paylaşımın, aile dinamizmi ve ebeveyn davranışları gibi faktörlerin etki edebileceği söylenebilir.

Araştırma kapsamına alınan çocukların gelişimsel yetersizlik türü ile Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği genel puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olduğu tespit edilmiştir. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocukların AÇİBÖ puanları, Öğrenme Güçlüğü, Fiziksel yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Çocukların gelişimsel yetersizlik türü ile Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark vardır ($p<0.05$). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olan çocukların ÇSÖ-ABF puanları, Öğrenme Güçlüğü, Fiziksel yetersizliği ve Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yapılan bir araştırmaya göre, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocukların günlük ortalama 2 saatini video veya bilgisayar oyunları oynayarak geçirdikleri ve bu durumun problemleri oyun kullanımı ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Maruzek ve Engelhardt, 2013). Başka bir çalışmada ise (Dong vd., 2021), OSB'li çocukların ekran tabanlı medya araçları (televizyon, bilgisayar, telefon gibi) kullanarak, normal gelişim gösteren yaşlılarına kıyasla daha fazla zaman

harcadıkları (3.5 saat) ve bu süre ile şiddet seviyesinin bağlantılı olduğu bulunmuştur (Özvatan & Altundağ, 2024).

Özel eğitime 11 yaşında veya daha sonra başlayan çocukların AÇİBÖ puanları, özel eğitime 1-4 yaş arasında başlayan ve 5-10 yaş arasında başlayan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma; özel eğitime geç başlamanın neden olabileceği bilişsel, sosyal, dil veya motor beceri gibi alanlarda gelişimsel yetersizliklerin sebep olabileceği söylenebilir. Yine aynı şekilde özel eğitime geç başlama sonucunda çocuk akademik güçlükler yaşayabilir bununla birlikte temel okuma, yazma ve matematik gibi alanlarda gelişimsel yetersizlikler yaşayabilir buda çocukların başarısına etki edebilir. Senemoğlu (2012) öğrenmeyi bireyin her çeşit çevresel etmenin etkisiyle edindiği deneyimler ve kalıcı izli davranışlar şeklinde ifade etmektedir (Wise, 2014). Bu noktada çocukların hazırbulunuşluk düzeylerinin da oldukça önemi vardır. Çocukların öğretim sürecinde mutlaka; öğrenme faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için sosyal, bilişsel, fiziksel ve duyuşsal yönden öğrenmeye hazır olmaları gerekmektedir (Senemoğlu, 2012; Bacanlı, 2016). Öte yandan özel eğitime geç başlayan çocukların internet bağımlılık puanlarının yüksek sonuçlanması bir diğer nedeni ise, çocuğun özel eğitime geç başlamasıyla beraber sosyal bağlantılar geliştirmede güçlük yaşaması sonrasında bu ihtiyacı internet ortamlarından gidermeye çalışmaları olabilir. Bunun yanı sıra bu durum çocuğun uğraş eksikliği sonrasında ilgi alanlarını farklı yönlere çekmesiyle de ilişkili olabilir.

Özel eğitime 11 yaşında veya daha sonra başlayan çocukların ÇSÖ-ABF puanları, özel eğitime 1-4 yaş arasında başlayan ve 5-10 yaş arasında başlayan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Buna benzer olarak Wehman, Smith, & Schall (2009) göre otizm tanılı çocukların özel eğitime geç başlamaları sonucunda saldırganlık ve sosyal uyum güçlükleri yaşadıklarını tespit etmiştir. Bu bulgular çalışma bulgularını destekler niteliktedir. Bu duruma özel eğitime geç başlayan çocukların güçlüklerle baş edebilme becerisinin yetersizliğinin sonucunda saldırgan davranışlara yönelmiş olabilecekleri yorumu yapılabilir. Aynı zamanda çocukların öğrenme ve sosyal becerilerindeki yetersizliklerinde buna neden olmuş olabileceği düşünülebilir.

Araştırmaya katılımı baba tarafından olan çocukların AÇİBÖ genel puanları, araştırmaya katılımı anne tarafından olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma toplumumuzda var olan anne baba rollerinin neden olmuş olabileceği söylenebilir. Aynı zamanda anne ve babalar çocuklarını farklı açılardan değerlendirmiş olabilir. Yine aynı şekilde anne ve babaların eğilim ve tolerans durumlarının da bu duruma neden olabileceği söylenebilir. Sak vd. (2015) tarafından yürütülen ve anne baba tutumlarını belirlemeyi amaçlayan çalışma bulgularına göre öğrenim durumu, cinsiyet, yaş gibi değişkenlerin anne baba tutumlarının farklılaşmasına neden olduğu tespit etmiştir. Bu nedenle çocukların hem başarılarında hem de akademik gelişimlerinin olumlu yönde ilerlemesinde ailenin rolünün büyük önem taşıdığını ortaya koyan birçok çalışma yer almaktadır (Fan & Chen, 2001; DePlanty vd., 2007; Izzo vd., 2005; Jeynes, 2015; Moon & Lee, 2009; Yoder & Lopez, 2013).

Araştırmaya katılımı baba tarafından olan çocukların Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları, araştırmaya katılımı anne tarafından olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bu duruma ebeveynlerin yaşadıkları deneyimlerin etki etmiş olabileceğini söylenebilir. Ebeveyn kendi geçmişinden veyahut gözlemlerinden yola çıkmış olabilir. Aynı zamanda bu duruma cinsiyet rolleri ve algılarında etki etmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Öte yandan agresif olan çocuklarla babaların daha çok ilgilendiğini annelerin ise daha hassas olmalarından kaynaklı bu durumlarda daha az ilgilendiklerinden kaynaklanabileceği yorumu da yapılabilir. Endendijk vd. (2017) yürütmüş oldukları çalışmada babaların genel olarak kontrolcü ve daha sıkı stillere sahip olduklarını bu nedenle çocuklarını daha saldırgan olarak ifade ettikleri belirtilmektedir.

Özel gereksinimli öğrencilerin günlük internet kullanım süresi 4 saat ve daha fazla olan çocukların Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği genel puanları, günlük 1 saat internet kullanan ve günlük 2-3 saat internet kullanan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Günlük 4 saat ve daha fazla internet kullanan çocukların bağımlılık puanlarının yüksek olması, bu çocukların hem psikolojik hem de sosyal açıdan olumsuz etkilenme riskini artırır. İnternet bağımlılığı, çocuklarda dikkat eksikliği, akademik başarıda düşüş, sosyal izolasyon ve uyku bozuklukları gibi çeşitli sorunlara yol açabilir. Özellikle özel gereksinimli çocuklar, bu tür olumsuz etkilerden daha fazla etkilenebilir, çünkü bu çocuklar genellikle kendi kendini düzenleme ve bağımsız yaşam becerileri geliştirme konusunda zaten zorluk yaşarlar. Aşırı internet kullanımı, bu zorlukları daha da derinleştirebilir. Müezzın (2017) tarafından yürütülen ve öğrencilerin internet bağımlılığının yoksunluk, kontrol güçlüğü, işlevsellikte bozulma ve sosyal izolasyon bağlamında incelenmesini amaçlayan çalışmada günlük internet kullanım süresinin artmasıyla öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Günlük internet kullanım süresi arttıkça, özel gereksinimli çocukların internet bağımlılığı riskinin de arttığı görülmektedir. Özellikle 4 saat ve üzeri kullanım, bu çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine zarar verebilir ve ailelerin bu konuda dikkatli olması gerekmektedir. İnternetin eğitsel ve sosyal faydaları olsa da, kullanım süresi kontrol altına alınmadığında, bağımlılığa ve çeşitli gelişimsel sorunlara yol açabilir.

Günlük internet kullanım süresi 4 saat ve daha fazla olan çocukların Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu puanları, günlük 1 saat internet kullanan ve günlük 2-3 saat internet kullanan çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun çocukların günlük yüksek internet kullanımlarından kaynaklı olan içerik maruziyetiyle ilişkili olabileceği düşünülebilir. Çocuklar internet ortamlarında agresif videolar, saldırganlık içeren oyunlar ve zararlı faaliyetlere maruz kalıyor olabilirler. Nitekim bazı çocukların günlük olarak 4 saatten fazla internet kullanımı gerçekleştirdikleri belirlenmiştir (Shields & Behrman, 2000). Bu durum çocukların sosyal, psikolojik ve fiziksel yönden gelişimlerinin önüne geçebilmektedir. Öte yandan çocukların günlük aşırı internet kullanımlarının uyku düzeni bozukluklarına neden olabileceği ve sinirlilik, öfke, saldırganlık gibi davranışların bundan dolayı kaynaklanabileceğini söyleyebiliriz. Dewald vd. (2010) yürütmüş oldukları çalışmada uyku süresi ve uyku kalitesinin çocukların okul başarıları ve davranışlarını etkilediğini belirtmektedir.

En fazla ödev, ders araştırma amacıyla internet kullanan Özel gereksinimli çocukların AÇİBÖ puanları, oyun ve sosyal ağlar için internet kullanan çocukların puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir. Bu durum beklendiği şekilde sonuçlanmıştır. İnterneti ders ya da ödev yapmak amacıyla kullanmayıp oyun, sosyal ağlar gibi platformlarda zaman geçirmek amacıyla kullanan çocukların internet bağımlılık düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. İnterneti ödevlerini yapmak için kullanan çocuklar erişmek istediği bilgiye erişim sağladıktan sonra amacına ulaşarak yalnızca belirli bir süre boyunca interneti kullanmış olur. Bu durumda etkisi olabileceği söylenebilir. Araştırma bulgusu, internet kullanım amacının, çocukların internet bağımlılığı üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ödev ve araştırma amacıyla internet kullanan özel gereksinimli çocuklar, daha kontrollü ve yapılandırılmış bir kullanım sergiledikleri için internet bağımlılığı açısından daha düşük risk altındadırlar. Buna karşın, oyun ve sosyal ağlar gibi daha serbest ve bağımlılık yapıcı aktivitelerle ilgilenen çocuklar, internet bağımlılığına daha yatkın olabilirler. Bu nedenle, internet kullanımının amacı ve süresi konusunda ailelerin ve eğitimcilerin dikkatli olması, çocukların interneti sağlıklı ve dengeli bir şekilde kullanmalarını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Ayhan ve Köseliören (2019) internet, online oyun ve bağımlılığı incelemeyi amaçladıkları çalışmada interneti oyun oynamak amacıyla kullanan bireylerin bağımlı ya da risk altında olan grupta olduklarını tespit etmiştir. Öte yandan bu duruma kontrol ve yönetim eksikliğinin de neden olabileceği sonucuna varılabilir. İnterneti ödev için kullananların hedeflerine odaklandıklarını ve hedeflerini yerine getirdiklerinde kullanımı

sonlandıracaklarını düşünürsek, oyun oynamak ya da sosyal ağlarda zaman geçirmek amacıyla kullananların sonlandırmakta güçlük yaşayabilecekleri düşünülebilir.

En fazla ödev, ders araştırma amacıyla internet kullanan özel gereksinimli çocukların puanları, oyun ve sosyal ağlar için internet kullanan çocukların ÇSÖ-ABF puanlarından ak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir. Bu durum beklendiği şekilde sonuçlanmıştır. İnterneti ders araştırma, ödev ve bilgi edinmek amacıyla kullanan çocuklar analitik düşünme becerilerini geliştirmektedirler bu da agresif davranışların önüne geçebilir. Yine aynı şekilde interneti oyun oynamak ya da sosyal ağlarda zaman geçirmek amacıyla kullanan çocuklar oyunların içerdiği rekabet ortamlarından kaynaklı olarak agresiflik yaşayabilir, sosyal medyanın anonim olma özelliğinden kaynaklı olarak da saldırgan tutumlar sergilemeleri kaçınılmaz olmuş olabilir. Oyunlar, özellikle şiddet içeren türlerde, çocukların saldırganlık düzeylerini artırma potansiyeline sahiptir. Çocuklar, oyunlarda sürekli olarak düşmanlarla savaşma, şiddet içeren görevleri tamamlama veya rekabetçi bir ortamda galip gelme gibi senaryolarla karşılaştıklarında, bu sanal dünyadaki şiddet içeren davranışlar, gerçek hayattaki davranışlarını etkileyebilir. Araştırmalar, özellikle şiddet içeren video oyunlarının çocuklarda saldırganlığı artırabileceğini ve empati düzeylerini düşürebileceğini göstermektedir. Sosyal medya kullanımı ise dolaylı olarak saldırganlığı artırabilir. Sosyal medyada yaşanan siber zorbalık, dışlanma, olumsuz yorumlar ya da kıskançlık gibi duygusal tepkiler, çocukların saldırgan tepkiler vermesine yol açabilir. Çocuklar, sosyal medyada karşılaştıkları olumsuz deneyimlere karşı tepkisel davranışlar sergileyebilirler ve bu da saldırganlık puanlarının yükselmesine neden olabilir (Anderson & Bushman, 2001; Crocker & Luhtanen, 2003; Clark vd., 2004; Kubey vd., 2001; Favaretto vd., 2004; Kerberg, 2005).

Aile-Çocuk İnternet Bağımlılık Ölçeği Anne-Baba Formu ve Çocuklar için Saldırganlık Ölçeği Anne-Baba Formu Puanlarının Özel Eğitim Gerektiren Bireyin Ebeveynlerinin Sosyo-Demografik Bilgilerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tartışma

Çocukların anne yaşları fark etmeksizin AÇİBÖ genel puanları benzer bulunmuştur. Çocukların internet bağımlılık düzeylerinin annelerin yaşlarına göre farklılaşmamış olmasının nedeni farklılaşmanın yalnızca anne yaşına göre gerçekleşmemesinden kaynaklanabiliyor olabilir. Çocukların internet bağımlılık düzeylerine etki edebileceği düşünülen birçok faktör vardır. Ebeveyn tutumları, çevre, bireysel ihtiyaçlar bunlardan birkaçıdır. Çocukların duygusal sağlıkları ve öz düzenleme kapasitelerinin de internet bağımlılık düzeyine etki edebileceğini söyleyebiliriz. Çalışma bulgularına paralel olarak Özvatan (2021) da yürütmüş olduğu çalışmada anne yaşının çocukların internet bağımlılık düzeylerinde anlamlı farklılıklara neden olmadığını tespit etmiştir. Araştırma bulgularından farklı olarak yaşları büyük olan anne ve babaların çocuklarında daha yüksek internet bağımlılığı olduğunu belirleyen çalışmalarda yer almaktadır.

Çocuğunun internet bağımlılığı olduğunu düşünen katılımcıların AÇİBÖ genel puanları, çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünmeyen katılımcıların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç beklenildiği şekilde gerçekleşmiştir. Nitekim çocuğunun internet bağımlısı olduğunu düşünen ebeveynlerin gözlemlerine dayanarak bu görüşü belirttikleri söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde Kuss ve Griffiths (2015) de çocuklarının internet bağımlısı olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarının düşünmeyenlerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Tsitsika, Critselis, Kormas, Filippopoulou, Tounissidou, Freskou & Kafetzis (2009) de çocuklarında internet bağımlılığı olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarında internet bağımlılık semptomlarının yoğun olarak algılandığını saptamışlardır.

ÖGÇ'nin internet bağımlılığı olduğunu düşünen katılımcıların ÇSÖ-ABF puanları, çocuğun internet bağımlılığı olduğunu düşünmeyen katılımcıların puanlarından anlamlı düzeyde yüksek

bulunmuştur. Canan vd. (2010) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada da çocuklarında internet bağımlılığı olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarının saldırganlık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Durkee vd. (2012) tarafından yürütülen çalışma bulgularıda araştırma sonucunu desteklemektedir. Çalışmaya göre çocuklarının internet bağımlısı olduğunu düşünen ailelerin çocuklarında saldırgan davranışlar olduğu görülmüş ve durum sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu duruma çocuklarının internet bağımlısı olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim sorunları yaşayabilecekleri ve buna bağlı olarak çocukların duygusal gereksinimlerinin karşılanamamasından kaynaklı saldırgan davranışlar sergileyebilecekleri yorumu yapılabilir. Araştırma bulgularıyla örtüşmeyen çalışmalara bakıldığında ise Lemmens, Valkenburg ve Peter (2011) tarafından yürütülen çalışma karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya göre çocuklarının internet bağımlısı olduğunu düşünen ebeveynlerin çocuklarında anlamlı düzeyde saldırganlık olmadığı saptanmıştır.

5. Sonuç

Bu çalışma, özel eğitim gerektiren bireylerin internet bağımlılık düzeyleri ile saldırgan davranışları arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler (yaş, cinsiyet, birlikte yaşadığı kişiler, kardeş sayısı, gelişimsel yetersizlik türü ve özel eğitime başlama yaşı) açısından incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlar arasında önemli bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle, bireylerin yaşları, kardeş sayıları ve özel eğitime başlama yaşları gibi demografik faktörlerin, internet bağımlılığı düzeyleri üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma, ayrıca, ebeveynlerin değerlendirmeleri doğrultusunda çocukların cinsiyetleri açısından bir farklılık bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, cinsiyetin internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlar üzerindeki etkisinin, diğer değişkenlerle karşılaştırıldığında daha az belirleyici olduğunu göstermektedir.

Özel gereksinimli bireylerin internet bağımlılık düzeyleri ile saldırgan davranışlarının, ebeveynlerin sosyo-demografik bilgileriyle de ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ailelerin internet bağımlılığına dair algıları ve çocukların internet kullanım süreleri, bu ilişki üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sonuçlar, internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlar konusunda daha etkili müdahale ve destek programları geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, özel eğitim gerektiren bireylerin internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlarının incelenmesi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen bulgular, gelecekteki araştırmalar ve müdahale stratejileri için bir temel oluşturmaktadır. Eğitimciler, aileler ve uzmanlar, bu bilgileri dikkate alarak, bireylerin sağlıklı gelişimlerini destekleyici önlemler alabilirler.

6. Öneriler

İnternet bağımlılığı ve saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi anlatan farklı yaş, cinsiyet ve gelişimsel yetersizlik türlerine göre özelleştirilmiş eğitim programları oluşturulmalıdır. Bu programlar, internet kullanımını kontrol etmeye yönelik stratejiler ve sosyal beceri geliştirmeyi hedeflemelidir. Ebeveynlere çocuklarının internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlarına ilişkin bireysel geri bildirimler sunulmalıdır. Bu geri bildirimler, ebeveynlere çocuklarının özel ihtiyaçlarına daha iyi uygun stratejiler geliştirmelerine yardımcı olabilir. Ailelere, çocuklarının internet kullanımını yönetmelerine yardımcı olabilecek eğitimler verilebilir. Bu eğitimler, internet bağımlılığının etkileri, güvenli internet kullanımı ve sağlıklı iletişim yöntemleri üzerine odaklanabilir. Özellikle yüksek düzeyde saldırgan davranış sergileyen bireyler için psikolojik danışmanlık ve sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır. Bu, hem duygusal regülasyonu hem de saldırgan davranışların azaltılmasına yardımcı olabilir. Aileler ve çocuklar arasında açık iletişimi teşvik eden etkinlikler düzenlenmelidir. Bu, özel gereksinimli olan çocukların

duygusal durumlarını ifade etmelerine ve olumsuz davranışların altında yatan sebepleri anlamalarına yardımcı olabilir.

İnternet bağımlılığı ve saldırgan davranışlarla başa çıkma becerilerini geliştirmek amacıyla KKTC Milli Eğitim Bakanlığı tarafından özel eğitim okullarında özel gereksinimli çocuklara yönelik destek programları oluşturulmalıdır. Bu programlar, çocukların duygusal düzenleme ve problem çözme becerilerini güçlendirmeye yardımcı olabilir. İleri araştırmalara yönelik ise Psiko-sosyal desteklerin, internet bağımlılığı ve saldırgan davranışların azaltılması üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar yapılabilir. Bu, bireylerin duygusal ve sosyal gelişimini destekleyen stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olur. Aile yapılarını ve dinamiklerini inceleyen araştırmalar, ebeveynlerin ve kardeşlerin rolünü daha iyi anlamaya yardımcı olabilir. Aile içindeki etkileşimlerin internet bağımlılığı ve saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar yapılabilir. Özel gereksinimli bireylerin internet bağımlılığı ve saldırgan davranışları üzerinde kültürel ve sosyal faktörlerin etkilerini inceleyen araştırmalar yapılmalıdır. Bu, daha kapsamlı ve kültürel açıdan duyarlı müdahale stratejileri geliştirmeye yardımcı olabilir.

7. Kaynakça

- Akçamete, G. (2018). *Özel gereksinimli bireyler*. Şahbaz, Ü. (Ed.) *Özel eğitim ve kaynaştırma* içinde (2-28). Anı.
- Alyanak, B. (2016). İnternet bağımlılığı. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 8(5), 20-24.
- American Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal Bozukluklarının Tanısal ve Sayımsal El Kitabı* (E. Köroğlu, Çev.). Hekimler Yayın Birliği.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature. *Psychological Science*, 12(5), 353-359. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00366>
- Anderson, C. A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D., Linz, D., & Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4(3), 81-110. <https://doi.org/10.1111/j.1529-1006.2003.pspi.1433.x>
- Ayhan, B., & Köselören, M. (2019). Internet, online game and addiction. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 6(1), 1-30. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/751430>
- Bacanlı, H. (2016). *Educational psychology (Improved 23rd Edition)*. Pegem Akademi.
- Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı ve agresif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 507951) [Yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F., & Yılmaz, E. (2021). Problemler internet kullanımında güncel bir risk faktörü: Covid-19 pandemisi. *Humanistic Perspective*, 3(1), 97-121. <https://doi.org/10.47793/hp.872503>
- Canan, F., Ataoğlu, A., Nichols, L. A., Yildirim, T., & Ozturk, O. (2010). Evaluation of psychometric properties of the internet addiction scale in a sample of Turkish high school students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 317-320. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0160>

- Clark, D. J., Frith, K. H., & Demi, A. S. (2004). The physical, behavioral, and psychosocial consequences of internet use in college students. *CIN: Computers, Informatics, Nursing*, 22(3), 153-161.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2005). *Research methods in education* (5th ed.). Routledge Falmer.
- Crocker, J., & Luhtanen, R. K. (2003). Level of self-esteem and contingencies of self-worth: Unique effects on academic, social, and financial problems in college freshmen. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 701–712. <https://doi.org/10.1177/0146167203029006003>
- Çalışkan, M., & Mencik, Y. (2015). Değişen dünyanın yeni yüzü: sosyal medya. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 254-277. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/383058>
- Çetin, B. B. (2024). 4-6 yaş çocuklarının dijital oyun bağımlılığı eğilimlerinin problem davranışlarını yordayıcı etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (60), 1490-1515. <https://doi.org/10.53444/deubefd.1459586>
- Daysal, B., & Yılmazel, G. (2020). Halk sağlığı gözüyle akıllı telefon bağımlılığı ve ergenlik. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(2), 316-322. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.730254>
- DePlanty, J., Coulter-Kern, R., & Duchane, K. A. (2007). Perceptions of parent involvement in academic achievement. *The Journal of Educational Research*, 100(6), 361–368. <https://doi.org/10.3200/JOER.100.6.361-368>
- Dewald, J. F., Meijer, A. M., Oort, F. J., Kerkhof, G. A., & Bögels, S. M. (2010). The influence of sleep quality, sleep duration and sleepiness on school performance in children and adolescents: A meta-analytic review. *Sleep Medicine Reviews*, 14(3), 179-189. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2009.10.004>
- Dong, H. Y., Wang, B., Li, H. H., Yue, X. J., & Jia, F. Y. (2021). Correlation between screen time and autistic symptoms as well as development quotients in children with autism spectrum disorder. *Frontiers in psychiatry*, 12, 619994. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.619994>
- Durkee, T., Kaess, M., Carli, V., Parzer, P., Wasserman, C., Floderus, B., & Wasserman, D. (2012). Prevalence of pathological internet use among adolescents in Europe: demographic and social factors. *Addiction*, 107(12), 2210-2222. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2012.03946.x>
- Emerson, E. (2001). *Challenging behaviour: Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities*. Cambridge University.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: social and economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(4-5), 385-399. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2003.00498.x>
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Mesman, J. (2016). Gender-differentiated parenting revisited: Meta-analysis reveals very few differences in parental control of boys and girls. *PloS one*, 11(7), 1-33. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0159193>
- Ercan, E., Ercan, E. S., Akyol Ardıç, Ü., & Uçar, S. (2016). ChildrenAggressionScale-ParentVersion (CAS-P): Turkishvalidityandreliabilitystudy. *AnatolianJournal of Psychiatry*, 17, 77-84. Retrieved from: <https://www.alpha-psychiatry.com/Content/files/sayilar/109/77-84.pdf>

- Eşgi, N. (2014). Adaptation of the Family-Child Internet Addiction Scale into Turkish: Validity and reliability study. *Kastamonu Education Journal*, 22(2), 807-839.
- Fan, X., & Chen, M. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: A meta analysis. *Educational Psychology Review*, 13, 1-22. <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1009048817385>
- Farmer, C., Butter, E., Mazurek, M. O., Cowan, C., Lainhart, J., Cook, E. H., & Aman, M. (2015). Aggression in children with autism spectrum disorders and a clinic-referred comparison group. *Autism*, 19(3), 281-291. <https://doi.org/10.1177/1362361313518995>
- Favaretto, G., Morandin, I., Gava, M., & Binotto, F. (2004). Internet and psychopathology: an analysis of the use of the Web by 1075 students at secondary school. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 13(4), 249-254. <https://doi.org/10.1017/S1121189X00001767>
- Gökler, M. E., & Turan, Ş. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde problemlı teknoloji kullanımı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5, 108-114. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.767526>
- Henry, D. B., Farrell, A. D., Schoeny, M. E., Tolan, P. H., & Dymnicki, A. B. (2011). Influence of school-level variables on aggression and associated attitudes of middle school students. *Journal of school psychology*, 49(5), 481-503. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2011.04.007>
- Hock, M. (2011). Effective literacy instruction for adults with specific learning disabilities: Implications for adult educators. *Journal of Learning Disabilities*, 45, 1, 17-31. <https://doi.org/10.1177/0022219411426859>
- Izzo, C. V., Weissberg, R. P., Kaspro, W. J., & Fendrich, M. (1999). A longitudinal assessment of teacher perceptions of parent involvement in children's education and school performance. *American Journal of Community Psychology*, 27(6), 817-839. <https://doi.org/10.1023/A:1022262625984>
- Jeynes, W. (2015). A meta-analysis: the relationship between father involvement and student academic achievement. *Urban Education*, 50(4) 387-423. <https://doi.org/10.1177/0042085914525789>
- Kabasakal, Z. (2015). Life satisfaction and family functions as-predictors of problematic Internet use in university students. *Computers in Human Behavior*, 53, 294-304. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.07.019>
- Karakoç, B., & Atbaşı, Z. (2020). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Problem Davranışlara Müdahalede İşbirliğinin Önemine ve Uygulanmasına Yönelik Görüşleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(29), 1666-1688. <https://doi.org/10.26466/opus.727238>
- Karasar, N. (2007). *Scientific research method: Concepts, principles, techniques*. Nobel.
- Kelleci, M., Güler, N., Sezer, H., & Gölbaşı, Z. (2009). Relationships gender and psychiatric symptoms with duration of internet use among high school students. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 223-230.
- Kerberg, C. S. (2005). Problem and pathological gambling among college athletes. *Annals of Clinical Psychiatry*, 17(4), 243-247. <https://doi.org/10.3109/10401230500295388>
- Kubey, R. W., Lavin, M. J., & Barrows, J. R. (2001). Internet use and collegiate academic performance decrements: Early findings. *Journal of Communication*, 51(2), 366-382. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2001.tb02885.x>

- Küçükvardar, M., & Tıngöy, Ö. (2018). Teknoloji bağımlılığının semptomlar temelinde incelenmesi. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 9(35), 111-123. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2018.5.008.x>
- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2011). The effects of pathological gaming on aggressive behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, 38-47. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9558-x>
- Mazurek, M. O., & Engelhardt, C. R. (2013). Video game use in boys with autism spectrum disorder, ADHD, or typical development. *Pediatrics*, 132(2), 260-266. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.619994>
- Medikoğlu, O. (2018). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeylerinin belirlenmesi ve akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 505961) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Moon, S. S., & Lee, J. (2009). Multiple predictors of Asian American children's school achievement. *Early Education and Development*, 20(1), 129-147. <https://doi.org/10.1080/10409280802206635>
- Mustafaoglu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bagimli/issue/38282/447021>
- Mustafaoglu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdiñler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21. I <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0051>
- Müezzın, E. (2017). An investigation of high school students' internet addiction with respect to withdrawal, controlling difficulty, disorder in functionality and social isolation. *Sakarya University Journal of Education*, 7(3), 541-551. <https://doi.org/10.19126/suje.323075>
- Özgür, H., & Nuri, C. (2022). Sürekli ve düzenli sınıf öğretmeni değişikliğinin kaynaştırma öğrencisi üzerindeki etkisinin öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(11), 1-21. <https://doi.org/10.31461/ybpd.1109588>
- Özkan, İ., Nuri, C., & Bağlama, B. (2023). Determination of peer bullying in individuals requiring special education according to teachers' opinions (TRNC Sample). *International Anatolian Journal of Social Sciences*, 7(4), 1064-1086. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1395194>
- Öztürk, Ö., Odabaşıoğlu, G., Eraslan, D., Genç, Y., & Kalyoncu, Ö. A. (2007). Internet addiction: clinical aspect and treatment strategies. *Journal of Dependence*, 8(1), 36-41.
- Özvatan, Ö. (2021). *Özel eğitim merkezine devam eden öğrencilerde teknoloji kullanımı ve internet bağımlılığının incelenmesi* (Tez No. 505961) [Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özvatan, Ö., & Altundağ, S. (2024). Özel eğitim merkezine devam eden öğrencilerde teknoloji kullanımı ve internet bağımlılığının incelenmesi. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 524-534. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.1272415>
- Sadock, B. J., & Sadock, V. A. (Eds.). (2010). *Kaplan and Sadock's pocket handbook of clinical psychiatry*. Lippincott Williams & Wilkins.
- Sak, R., Sak, İ. Ş., Atlı, S., & Şahin, B. (2015). Preschool period: parenting attitudes. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 11(3), 972-991. <https://doi.org/10.17860/efd.33313>

- Senemoğlu, N. (2012). *Development, learning and teaching are applied from theory*. Pegem Akademi.
- Shields, M. K., & Behrman, R. E. (2000). Children and computer technology: Analysis and recommendations. *The Feature of Children Journal*, 10(2), 3- 29. <https://doi.org/10.2307/1602687>
- Şahin, D., & Kahraman, Ö. G. (2021). Okul dönemi çocuklarının bilgisayar oyun bağımlılığı ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 13-28. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.682086>
- Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., &Japel, C. (2004). Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics*, 114(1), 43-50. <https://doi.org/10.1542/peds.114.1.e43>
- Tsampalas, E., Dimitrios, S., Papadimitropoulou, P., Vergou, M., &Zakopoulou V. (2018). Learning paths and learning styles in dyslexia: Possibilities and effectiveness - case study of two elementary school students aged 7 years old. *European Journal of Special Education Research*, 3(1), 25-37. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1095187>
- Tsitsika, A., Critselis, E., Kormas, G., Filippopoulou, A., Tounissidou, D., Freskou, A., &Kafetzis, D. (2009). Internet use and misuse: A multivariate regression analysis of the predictive factors of internet use among Greek adolescents. *European Journal of Pediatrics*, 168, 655-665. <http://dx.doi.org/10.1007/s00431-008-0811-1>
- Türk Dil Kurumu (2021). <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 12.01.2024].
- Üstündağ, A. (2022). Çocukların sosyal medya, akıllı telefon ve oyun bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(3), 316-326. <https://doi.org/10.51982/bagimli.1004767>
- Van Den Eijnden, R. J., Spijkerman, R., Vermulst, A. A., Van Rooij, T. J., & Engels, R. C. (2010). Compulsive internet use among adolescents: Bidirectional parent-child relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(1), 77-89. <https://doi.org/10.1007/s10802-009-9347-8>
- Vladimirovna, G. E., Lvovich, S. I., &Anatolyevna, F. E. (2021). Psychology of adolescents with intellectual disability complicated by visual impairment: features of interpersonal relations. *Education & Pedagogy Journal*, 2(2), 68-75. <https://doi.org/10.23951/2782-2575-2021-2-68-75>
- Wang, J. L., Wang, H. Z., Gaskin, J., & Wang, L. H. (2015). The role of stress and motivation in problematic smartphone use among college students. *Computers in Human Behavior*, 53, 181-188. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.07.005>
- Wehman, P., Smith, M. D., & Schall, C. (2009). *Autism and the Transition to Adulthood: Success beyond the Classroom*. Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, MD 21285.
- Weinstein, A., & Lejoyeux, M. (2010). Internet addiction or excessive internet use. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36(5), 277-283.
- Wise, A. F. (2014). Designing pedagogical interventions to support student use of learning analytics. *LAK '14 Proceedings of the Fourth International Conference on Learning Analytics and Knowledge*, 203-211. <https://doi.org/10.1145/2567574.2567588>
- Yalçın, C. (2003). The internet from a sociological perspective. *Cumhuriyet University Journal of Social Sciences*, 27(1),77-89.

- Yoder, J. R., & Lopez, A. (2013). Parent's perceptions of involvement in children's education: Findings from a qualitative study of public housing residents. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 30, 415-433. <https://doi.org/10.1007/s10560-013-0298-0>
- Young, K. S., & Rodgers, R. C. (1998, April). Internet addiction: Personality traits associated with its development. In *69th annual meeting of the Eastern Psychological Association* (pp. 40-50). https://www.netaddiction.com/articles/personality_correlates.pdf
- Young, S. (2007). How to increase serotonin in the human brain without drugs. *Journal of Psychiatry and Neuroscience*, 32, 394-399. <https://www.jpn.ca/content/jpn/32/6/394.full.pdf>
- Zaigraeva, N. V., Samoylyuk, L. L., Logunova, K. G., Firsova, M. A., & Yushkova, A. E. (2021). Aggression and Its Awareness by Intellectually Disabled Adolescents. In N. G. Bogachenko (Ed.), *Amurcon 2020: International Scientific Conference*, vol 111. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (pp. 1155-1160). European. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.06.03.154>
- Zhou, Z., Zhu, H., Li, C., & Wang, J. (2014). Internet addictive individuals share impulsivity and executive dysfunction with alcohol-dependent patients. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 8, 288. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2014.00288>